

УДК 351.746.1

В. В. ЧУМАК,*здобувач**Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

На підставі аналізу існуючих у юридичній літературі понять «державний кордон» запропоновано авторське поняття «державний кордон». Визначено та проаналізовано норми Кодексу України про адміністративні правопорушення, які регулюють суспільні відносини у сфері прикордонної безпеки України. Доведено, що державний кордон та його безпека є об'єктом окремих норм адміністративного права.

Будь-яка держава не може існувати без території. Проте геополітичним атрибутом держави є не просто територія, а відповідний політичний простір, який визначається державними кордонами, закріпленими нормами національного та міжнародного законодавства.

Нормальне функціонування кожної країни і рівень її соціально-економічного розвитку залежать від збереження цілісності державної території, тобто від стабільності державних кордонів, ефективності забезпечення їх надійної охорони.

У зв'язку з вищевказаним безспірним є те, що невід'ємною складовою державної прикордонної політики і державно-правового регулювання є створення ефективної, досконалої правової бази та умов для забезпечення суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України. З огляду на зазначене безсумнівної актуальності набувають питання,

пов'язані з державним регулюванням прикордонної безпеки та охорони державного кордону в цілому й адміністративно-правовим регулюванням зокрема.

У юридичній літературі питаннями визначення поняття і видів державного кордону України займалися Т. М. Самчук, О. І. Чудновський, Т. О. Цимбалістий, А. Б. Мостиський, Б. М. Клименко. Теоретичні проблеми щодо змісту адміністративно-правового регулювання були предметом досліджень таких учених, як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, І. Л. Бачило, Д. М. Бахрах, Ю. П. Битяк, Т. О. Коломосьць, А. Т. Комзюк, М. М. Тищенко.

Роботи зазначених та інших авторів мають важливе наукове і практичне значення, а висновки та рекомендації, які містяться в них, формують підґрунтя для подальших досліджень даної проблематики. Однак у науці адміністративного права питання щодо врегулювання

державного кордону та прикордонної безпеки як об'єктів адміністративного регулювання висвітлені недостатньо повно, фрагментарно, без комплексного підходу або в рамках вузької правової проблематики, що свідчить про актуальність обраної тематики.

Таким чином, **метою** даної статті є дослідження державного кордону як об'єкта адміністративно-правового регулювання. Для цього необхідно виконати такі завдання: по-перше, з'ясувати (сформулювати) поняття державного кордону; по-друге, проаналізувати особливості адміністративно-правового регулювання як окремої складової державного регулювання; по-третє, визначити та проаналізувати норми Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП України), які регулюють суспільні відносини у сфері прикордонної безпеки України.

У юридичній енциклопедичній літературі державні кордони визначаються як території держав, які відмежовують їх одна від одної чи від відкритого моря і які визначають межі територіального верховенства [1, с. 97].

У свою чергу Н. Ушаков, під кордонами держави пропонує розуміти позначені на картах (а за найменшої можливості – і на місцевості) лінії, вертикалі поверхні, що проходять по цих лініях до межі земного простору з космосом, із одного боку, і до центру Землі – з іншого [2, с. 37]. Схожої думки дотримуються і С. В. Трохимчук та О. В. Федунь, зазначаючи, що державний кордон – це лінія, що проходить по поверхні землі (суходолу чи водного простору) та уявна вертикальна поверхня, яка проходить через неї у повітряному просторі і в надрах землі, і визначає межу території держави, відділяючи її від інших держав чи відкритих морів [3, с. 145].

На думку С. Г. Рябова, кордони держави – це офіційно визначена межа, що окреслює територію, на яку й поширюється влада конкретної держави [4, с. 139]. Т. О. Цимбалістий визначає державний кордон як встановлену юридично чи фактично штучну лінію (на суші і воді) і вертикальну поверхню, що проходить по цій лінії (у надрах, водах і повітряному просторі), які визначають просторові межі території держави і сфери здійснення нею свого суверенітету (територіального верховенства) [5, с. 8].

У ст. 1 Закону України «Про державний кордон» законодавець визначає державний кордон України як лінію і вертикальну поверхню, що проходить по цій лінії, які визначають межі

території України, суші, вод, надр, повітряного простору [6].

З огляду на вищезазначене, на нашу думку, цілком справедливо розуміти під державним кордоном офіційно визначену лінію, межу, вертикальну поверхню, що проходить по цій лінії, і яка окреслює територію, на котру поширюється влада (суверенітет) держави.

Без чітко визначених кордонів жодна держава не може не просто реалізувати весь комплекс своїх суверенних прав, а й існувати взагалі, що пов'язано з тим, що кордони є невід'ємним чинником формування цілісного державно-територіального організму [7, с. 9–12]. Інакше кажучи, від функціонування державного кордону залежить розвиток міждержавних та позадержавних відносин. У зв'язку з цим однією з умов забезпечення національної безпеки будь-якої держави є встановлені, захищені правом і надійно охоронювані державні кордони, що, у свою чергу, безпосередньо залежить від якості державного регулювання відповідних суспільних відносин.

Здійснюючи вплив на формування суспільних відносин, держава забезпечує їх державне регулювання, котре в юридичній літературі розуміють як здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони й розвитку, а також на поведінку і свідомість учасників цих відносин шляхом нормативного закріплення їх прав і обов'язків, встановлення певних дозволів та заборон, затвердження певних правових актів тощо [8, с. 59].

Слід наголосити, що державне регулювання в широкому розумінні включає в себе весь арсенал організаційно-правових засобів впливу на відповідні суспільні відносини, що за своїм характером можуть бути як адміністративно-правовими, так і господарськими, кримінально-правовими, зокрема шляхом встановлення відповідних заходів юридичної відповідальності.

Державне регулювання у вузькому розумінні здійснюється за допомогою організаційно-розпорядчих засобів управлінського характеру, тобто заходами адміністративно-правового регулювання.

Враховуючи вищевикладене, на нашу думку, справедливим є висновок про те, що державне регулювання й адміністративно-правове регулювання відповідних відносин – близькі поняття, що співвідносяться між собою як загальне і особливе, як ціле і частина. У зв'язку з цим маємо підстави констатувати, що категорія

«державне регулювання» у своєму вузькому значенні збігається з категорією «адміністративно-правове регулювання» і може використовуватись як аналог першої.

У науковій літературі поряд із поняттями «державне регулювання», «адміністративно-правове регулювання» широко використовується і термін «правове регулювання». У найбільш загальному вигляді під правовим регулюванням учені розуміють здійснюваний за допомогою правових норм та інших юридичних засобів вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, розвитку та захисту [9, с. 229].

Оскільки державне регулювання, адміністративно-правове регулювання і правове регулювання здійснюються за допомогою правових норм, маємо підстави зазначити, що частиною загального правового регулювання суспільних відносин або державного регулювання суспільних відносин у широкому розумінні є адміністративно-правове регулювання чи державне регулювання у вузькому розумінні. Окремо підкреслимо, що природа адміністративно-правового регулювання базується на природі державної влади і державно-владній природі норм адміністративного права, серед яких переважають імперативні правові норми.

Аналізуючи норми законодавства стосовно закріплення порядку перетинання державного кордону України, звернемось до Закону України «Про державний кордон». Статтею 35 даного нормативно-правового акта встановлено, що особи, які винні у порушенні або спробі порушення режиму державного кордону України, прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України, у незаконному переміщенні або спробі незаконного переміщення через державний кордон України вантажів, матеріалів, документів та інших предметів, а також в інших порушеннях законодавства про державний кордон України, несуть кримінальну, адміністративну або іншу відповідальність згідно із законодавством України [6].

На сьогодні окремими положеннями КпАП України, а саме: ст. 202 КпАП України за порушення прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України, а також ст. 204-1 за незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону України – передбачено адміністративну відповідальність [10].

Таким чином, враховуючи вищезазначені нормативні приписи КпАП України, маємо

підстави стверджувати, що деякі адміністративні норми встановлюють певні дозволи та заборони щодо перетинання державного кордону України, тобто здійснюють вплив на формування суспільних відносин у сфері прикордонної безпеки, забезпечують їх державне, адміністративно-правове регулювання.

Слід окремо підкреслити, що адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у сфері прикордонної безпеки здійснюється саме шляхом встановлення відповідних заходів адміністративної відповідальності.

Так, ст. 202 КпАП України за порушення прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України тягне за собою попередження або накладення штрафу на громадян до трьох неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб – від трьох до семи неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

У свою чергу, ст. 204-1 за незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону України тягне за собою накладення штрафу або виправні роботи.

Як підсумок аналізу положень статей 202 та 204-1 КпАП відмітимо, що об'єктом адміністративно-правового регулювання у зазначених випадках є державний кордон та його безпека. Інакше кажучи, суспільні відносини у сфері прикордонної безпеки щодо захисту і надійної охорони державного кордону (офіційно визначеної лінії, межі, вертикальної поверхні, що проходить по цій лінії, і яка окреслює територію, на котру поширюється влада (суверенітет) держави) є предметом адміністративно-правового регулювання окремих норм КпАП України.

Отже, з огляду на все вищевикладене маємо підстави зробити такі висновки.

Державний кордон є офіційно визначеною лінією, межею, вертикальною поверхнею, що проходить по цій лінії, яка окреслює територію, на котру поширюється влада (суверенітет) держави.

Частиною загального правового регулювання суспільних відносин або державного регулювання суспільних відносин у широкому розумінні є адміністративно-правове регулювання чи державне регулювання у вузькому розумінні.

Державний кордон та його безпека забезпечуються та охороняються окремими нормами адміністративного права, тобто є об'єктом адміністративно-правового регулювання.

Список використаної літератури

1. Юридический энциклопедический словарь / [гл. ред. А. Я. Сухарев]. – 2-е изд. – М. : Сов. энцикл., 1987. – 527 с.
2. Ушаков Н. А. Международное право: основные термины и понятия : учеб. пособие / Н. А. Ушаков. – М. : ГПРАН, 1996. – 46 с.
3. Трохимчук С. В. Політична географія світу : навч. посіб. / С. В. Трохимчук, О. В. Федунь. – Л. : Простір, 2006. – 274 с.
4. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави / С. Г. Рябов. – 2-ге вид. – К. : Тандем, 1996. – 240 с.
5. Цимбалістий Т. О. Конституційно-правовий статус державного кордону України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 20.02.03 «Військове право; військові аспекти міжнародного права» / Т. О. Цимбалістий. – Хмельницький, 1998. – 19 с.
6. Про державний кордон України : закон України від 4 листоп. 1991 р. № 1777-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.
7. Клименко Б. М. Территория и граница СССР / Б. М. Клименко, А. А. Порк. – М. : Междунар. отношения, 1985. – 302 с.
8. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1 / [ред. кол. В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко, Р. А. Калюжний та ін.]. – К. : Юрид. думка, 2004. – 583 с.
9. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. / М. В. Кравчук. – К. : Атіка, 2003. – 288 с.
10. Кодекс про адміністративні правопорушення України [Електронний ресурс] : за станом на 1 жовт. 2009 р. – Режим доступу: <http://liga.com.ua>.

Надійшла до редколегії 18.02.2011

ЧУМАК В. В. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ГРАНИЦА КАК ОБЪЕКТ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

На основании анализа существующих в юридической литературе понятий «государственная граница» предложено авторское понятие «государственная граница». Определены и проанализированы нормы КпАП Украины, которые регулируют общественные отношения в сфере пограничной безопасности Украины. Доказано, что государственная граница и ее безопасность являются объектом регулирования отдельных норм административного права.

CHUMAK V. STATE FRONTIER AS AN OBJECT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION

The author's notion «state frontier» on the base of analysis of notions existing in legal literature is offered. The norms of Code about Administrative Offenses of Ukraine, which adjust public relations in the sphere of frontier safety of the Ukraine are determined and analyzed. It is proved that state frontier and its safety are objects of the regulation of the separate administrative norms.